

Wojciech Dąbek

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

e-mail: wojciech.dabek88@gmail.com

KONCEPCJA ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO WEDŁUG AUSTRIACKIEJ SZKOŁY EKONOMII

THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN REGARD TO THE AUSTRIAN SCHOOL OF ECONOMICS

DOI: 10.15611/pn.2017.491.10

JEL Classification: A13, O10, O20,

Streszczenie: Celem pracy jest przedstawienie spojrzenia Austriackiej Szkoły Ekonomii na problematykę rozwoju zrównoważonego. Autor posłużył się w tym celu metodą analizy i krytyki piśmiennictwa. Szczegółowo zdefiniował pojęcie zrównoważonego rozwoju – zarówno składowe tego terminu, jak i całe jego znaczenie, posiłkując się definicją UNESCO. Następnie przedstawił podstawy metodologii Austriackiej Szkoły Ekonomii, subiektywistycznego i indywidualistycznego nurtu w ekonomii, którego zwolennicy, posługując się metodologiczną zasadą *homo agens* (człowiek działający), wykazują nieskuteczność rządowych interwencji. W trzeciej części pracy autor stara się wykazać możliwość implementacji zasad oraz idei rozwoju zrównoważonego do rzeczywistej gospodarki, aby nie było konieczności uciekania się do przymusowych regulacji bądź nakazów instytucjonalnych, narzuconych przez organy państwowe bądź organizacje międzynarodowe. Jednym z tych sposobów może być Społeczna Odpowiedzialność Biznesu. W podsumowaniu zaprezentowano wnioski.

Słowa kluczowe: Austriacka Szkoła Ekonomii, ASE, rozwój zrównoważony, regulacje.

Summary: At the beginning of the article the author describes the concept of sustainable development in detail, both component terms and its meaning, using the UNESCO definition. In the second part of the work the basis of methodology of the Austrian School of Economics is presented. Austrian School of Economics is individualist and subjectivist current in economics, whose followers by using a methodological rule of *homo agens* (acting human) demonstrate the ineffectiveness of government intervention. In the third part of the paper the author tries to demonstrate the possibility of implementing the principles and ideas of sustainable development in the real economy so that there is no need to resort to compulsory regulations or institutional orders imposed by state authorities or international organizations. One of these ways may be Corporate Social Responsibility. In conclusion the author presents conclusions.

Keywords: Austrian School of Economics, ASE, sustainable development, regulations.

1. Wstęp

Tematyka zagadnień związanych z rozwojem zrównoważonym jest poruszana w dyskursie naukowym od II połowy XX w.¹ Pomimo dokładnego zdefiniowania tego terminu w publikacjach poświęconych tematowi krąży wiele jego interpretacji. Ma to związek z dużą popularnością rozwoju zrównoważonego, co przekłada się na ilość przeinaczeń zarówno jego zwolenników, jak i przeciwników.

Wspomniana wielość znaczeń powoduje konieczność zdefiniowania rozwoju zrównoważonego, co w niniejszej pracy zostanie uczynione z perspektywy Austriackiej Szkoły Ekonomii², indywidualistycznego i subiektywistycznego nurtu ekonomii, który narodził się w II połowie XIX w. publikacją *Zasad ekonomii* Carla Mengera. Celem pracy jest przedstawienie spojrzenia Austriackiej Szkoły Ekonomii na rozwój zrównoważony. Autor, by to osiągnąć, posługuje się metodą analizy i krytyki piśmiennictwa, jakie może być użyteczne w tej dziedzinie.

Pierwszą część pracy będzie stanowić próba zdefiniowania rozwoju zrównoważonego względem potocznego znaczenia tego terminu oraz z uwzględnieniem definicji UNESCO. W drugiej części pracy omówione zostanie poglądy ASE na ideę zrównoważonego rozwoju oraz sposób jej wprowadzania. Trzecia część będzie poświęcona możliwości wprowadzenia tej idei w życie bez konieczności regulowania rynku. Na samym końcu podsumowane zostaną wnioski płynące z rozważań.

2. Rozwój zrównoważony – definicja pojęcia

Rozwój zrównoważony składa się z dwóch osobno definiowanych słów, których wspólne znaczenie, jak to bywa z naukowymi terminami, nie jest zwykłą sumą znaczeń jego składowych.

Rozwój to aktywna przemiana na lepsze³. Rozwój to proces, po którego ukończeniu obiekt będzie lepszy, niż był przed rozpoczęciem. Nie jest definiowane, dla kogo i względem jakich kryteriów podmiot ma być lepszy. Słowo „proces” oznacza w tym kontekście, że rozwój jest rozłożony w czasie⁴. Fakty następujące natychmiast nie są procesem ani tym bardziej rozwojem. Dodatkowo słowo „proces” wskazuje, że zmiany, które następują w czasie i doprowadzają do ulepszenia pod-

¹ Po raz pierwszy użyto tego terminu w 1987 r. w raporcie WCED „Nasza wspólna przyszłość”. Jednak sam temat był poruszany wcześniej, w 1968 r., na Międzypaństwowej Konferencji Ekspertów Naukowych UNESCO, która była poświęcona relacjom rozwoju i środowiska i w czasie której powstał międzynarodowy program „Człowiek i biosfera” (MAB), [http://www.unesco.pl/edukacja/dekada-edukacji-nt-zrownowazonego-rozwoju/unesco-a-zrownowazony-rozwoj/\(2.05.2017\)](http://www.unesco.pl/edukacja/dekada-edukacji-nt-zrownowazonego-rozwoju/unesco-a-zrownowazony-rozwoj/(2.05.2017)).

² Austriacka Szkoła Ekonomii, ang. *Austrian School of Economics* (dalej: ASE).

³ Definicja za *Słownikiem języka polskiego PWN*: „proces przechodzenia do stanów lub form bardziej złożonych lub pod pewnym względem doskonalszych; też: stadium tego procesu” [*Słownik języka polskiego*].

⁴ [*Słownik języka polskiego*]: „proces – przebieg następujących po sobie i powiązanych przyczynowo określonych zmian”.

miotu, powiązane są ze sobą przyczynowo. Procesem, a więc i rozwojem, nie nazwiemy szeregu niepowiązanych ze sobą zdarzeń, nawet jeśli ich rezultatem będzie ulepszenie podmiotu. Rozwój jest to szereg powiązanych ze sobą, następujących w czasie zmian, które skutkują przemianą podmiotu na coś lepszego, niż był przed zmianami.

Według *Słownika języka polskiego* „zrównoważony” to: „spokojny, opanowany; też: świadczący o takich cechach” [*Słownik języka polskiego PWN*]. Coś, co jest zrównoważone, ma być spokojne – jednak nie zostało zdefiniowane, co znaczy „spokojny”. Jest to termin zależny od temperamentu.

Połączywszy obydwie terminy, tworzy się nowe pojęcie – rozwój zrównoważony. Dosłowna interpretacja wskazywałaby na spokojny proces prowadzący do stanu lepszego niż wyjściowy. Nie można jednak pozostać przy tym znaczeniu, ponieważ nie oddaje ono idei, jaka przyświecała twórcom terminu.

Rozwój zrównoważony (*sustainable development*) według UNESCO po raz pierwszy był użyty i zdefiniowany w raporcie World Commission on Environment and Development *Our Common Future*. Fragment trzeciego rozdziału tego raportu najlepiej oddaje znaczenie, jakie jego autorzy przypisywali rozwojowi zrównoważonemu. Brzmi on: „The concept of sustainable development does imply limits – not absolute limits but limitations imposed by the present state of technology and social organization on environmental resources and by the ability of the biosphere to absorb the effects of human activities”⁵. W niniejszej definicji położono nacisk na wyjaśnienie terminu „zrównoważony” (*sustainable*), co nie powinno dziwić ze względu na jego niejasność. Znaczenie słowa „rozwój” (*development*) podawane jest zgodnie z jego powszechną definicją. Warto nadmienić, że podmiotem, który zgodnie z badanym terminem ma być poddany rozwojowi, jest gospodarka, na co wskazuje druga część cytatu.

Bazując na przytoczonej definicji, należy zwrócić uwagę na kolejny aspekt rozumienia rozwoju zrównoważonego – branie pod uwagę celów przyszłych pokoleń. Przytoczona na stronie UNESCO definicja rozwoju zrównoważonego brzmi: „Proces mający na celu zaspokojenie aspiracji rozwojowych obecnego pokolenia, w sposób umożliwiający realizację tych samych dążeń następnym pokoleniom”⁶.

Część pierwsza definicji UNESCO wspomina o aspiracjach rozwojowych, co można rozumieć zgodnie z wyżej zdefiniowanym terminem „rozwój” – jednak tym razem zostaje wskazane, kto będzie decydował o tym, czy stan jest lepszy czy gorszy. Decydem w tej kwestii ma być „obecne pokolenie”.

⁵ „Koncept rozwoju zrównoważonego pociąga za sobą limity – nie absolutne limity, ale limity narzucone przez obecny stan technologii oraz organizacji społeczeństwa w kwestii naturalnych źródeł oraz możliwości biosfery do absorbowania efektów ludzkich aktywności” (tłum. własne) [World Commission on Environment and Development 1987, s. 16].

⁶ [http://www.unesco.pl/edukacja/dekada-edukacji-nt-zrownowazonego-rozwoju/unesco-a-zrownowazony-rozwoj/\(2.05.2017\)](http://www.unesco.pl/edukacja/dekada-edukacji-nt-zrownowazonego-rozwoju/unesco-a-zrownowazony-rozwoj/(2.05.2017)).

Druga część definicji odpowiada słowu „zrównoważony”, oznaczającemu zmniejszenie gwałtowności. Jednak tym razem termin ten zostaje lepiej sprecyzowany – chodzi o takie spowolnienie teraźniejszego rozwoju, aby jego konsekwencje, wynikające na przykład z ograniczonych możliwości biosfery absorbowania efektów ludzkiej działalności, nie przeszkodziły przyszłym pokoleniom w realizowaniu ich aspiracji rozwojowych.

Tadeusz Borys w swoim artykule *Zrównoważony rozwój – jak rozpoznać ład zintegrowany* twierdzi, że istotą zrównoważonego rozwoju jest sprawiedliwość międzypokoleniowa dotycząca dostępu do różnych środowisk: kulturowego, przyrodniczego ekonomicznego i innych. Jest to koncepcja alternatywna „wobec spychania naszej cywilizacji na pozycje barbarzyńskie”. Skonkretyzowanie koncepcji rozwoju zrównoważonego odbywa się poprzez identyfikację cech rozwoju, ładów oraz celów i zasad rozwoju [Borys 2011, s. 75-81].

Podsumowując powyższe rozważania, rozwój zrównoważony to proces, szereg zmian prowadzących do wzrostu efektywności gospodarki, który zostaje spowolniony przez wzgląd na stan technologiczny oraz społeczny względem dostępnych naturalnych źródeł zasobów oraz możliwości biosfery do regeneracji, tak aby pozostać uczciwym wobec przyszłych pokoleń, by nie miały one problemu z realizacją własnych aspiracji rozwojowych.

Widać wyraźnie, że koncepcja sprawiedliwości międzypokoleniowej oraz rezygnacji z części zysków pieniężnych wybiega poza stosowaną między innymi w ekonomii neoklasycznej czy keynesowskiej koncepcję *homo oeconomicus*. Człowiek dbający nie tylko o własny interes, ale również o przyszłe pokolenia, wymaga analizy przy pomocy znacznie lepiej, zdaniem autora, oddającej rzeczywistość koncepcji *homo agens*.

3. Rozwój zrównoważony w ujęciu Austriackiej Szkoły Ekonomii

Analizując austriackie rozumienie rozwoju zrównoważonego, należy się skupić przede wszystkim na jego znaczeniu dla jednostki. Ekonomia według Austriackiej Szkoły Ekonomii jest częścią ogólniejszej nauki o ludzkim działaniu – prakseologii. Jest więc nauką społeczną, nie matematyczną czy przyrodniczą. W swojej metodologii jest aprioryczno-dedukcyjna, posługuje się werbalną dedukcją – na podstawie przyjętych założeń, uznanych za pewniki aksjomatów, dedukuje twierdzenia i formułuje ich implikacje [Rothbard 2005].

ASE, zauważając suwerenność każdej jednostki, jest metodologicznie indywidualistyczna, a zatem i subiektywistyczna [Blaug 1995, s. 136-137]. Austriaccy ekonomiści zauważają subiektywność zarówno celów, kosztów, jak i zysków. ASE stawia na pierwszym miejscu swych rozważań człowieka – podstawowa zasada to aksjomat ludzkiego działania – człowiek działa [Mises 2011, s. 9-11].

Aksjomat ludzkiego działania można w dużym skrócie wyjaśnić następująco: człowiek, istota postrzegająca świat subiektywnie, w warunkach niepełnej wiedzy

oraz niepewnej przyszłości obiera cele, które według niego zlikwidują bądź zmniejszą obecnie odczuwany dyskomfort albo oddalą widmo dyskomfortu w przyszłości. Te cele człowiek szereguje względem siebie w hierarchii, ocenia, który cel jest dla niego ważniejszy, a który mniej ważny⁷. Mając uszeregowane cele, człowiek obiera środki, jakie z jednej strony mają jak największą szansę doprowadzić do obranego celu, a z drugiej strony są jak najłatwiej dostępne, przy jednoczesnym uwzględnieniu ich alternatywnych zastosowań [Menger 2013, s. 113-119]⁸. W tym miejscu warto dodać, że według ASE ekonomia nie analizuje celów samych w sobie, lecz tylko środki, jakie jednostka podejmuje, by te cele osiągnąć [Mises 2011, s. 12].

Posługując się terminologią ASE, nie sposób mówić o wspólnym interesie całego pokolenia. Jednak można mówić o celach, które całe pokolenia mogą mieć zbieżne. Jednym z takich wspólnych celów może być na pewno wzrost gospodarczy czy omawiany tutaj rozwój.

Rozwój gospodarczy portal Narodowego Banku Polskiego definiuje jako proces odbywający się w gospodarce, mający charakter ilościowy, dotyczący takich aspektów gospodarki, jak wzrost produkcji, poziom zatrudnienia, inwestycje, konsumpcji i innych, oraz jakościowy, dotyczący organizacji społeczeństwa. Rozwój gospodarczy powoduje szereg zmian w strukturze wytwarzania PKB oraz w strukturze zatrudnienia⁹.

Ekonomiści austriaccy często nie zgadzają się z ogólnie przyjmowanymi wskaźnikami rozwoju. Wysuwanych jest wiele zarzutów wobec takich agregatów, jak PKB, PNB czy DN. Dzieje się tak dlatego, że to, co jednostka postrzega jako dobre dla siebie, niekoniecznie jest zbieżne z tym, co inni postrzegają jako dobre dla niej samej. Ekonomiści wywodzący się z ASE, stosując jako podstawę metodologiczną nie model *homo oeconomicus*, według którego każda jednostka dąży do maksymalizacji zysku pieniężnego, lecz znacznie szerszy model *homo agens*, są otwarci na możliwość obniżenia materialnego poziomu życia dla celów wyższych, takich jak troska o przyszłe pokolenia. Austriacki ekonomista zapytany o to, czy zrównoważony rozwój jest dobry dla jednostek, odpowie, że wszystko zależy od preferencji tych jednostek.

Jeśli rozwój pozostałby zrównoważony, nie musiałby być hamowany, ponieważ warunki pozwalałyby na pełne wykorzystanie potencjału do rozwoju bez pozbywania równowagi środowiska, o które troszczą się autorzy koncepcji – wtedy nie byłoby potrzeby rozważać wpływu idei zrównoważonego rozwoju, ponieważ działanie podmiotów gospodarczych nie musiałoby ulegać żadnej zmianie, a postulaty zwolenników zrównoważonego rozwoju i tak byłyby spełniane. Rozważać trzeba zatem sytuację, w której zalecenia idei rozwoju zrównoważonego faktycznie mają wpływ na sam rozwój, sprawiając, że jest on wolniejszy. Zwalnianie rozwoju musi

⁷ Owa hierarchia ma charakter szeregowy, nie zaś kardynalny. Oznacza to, że człowiek ocenia tylko, czy woli A od B, nie zaś, czy A woli 1,23 razy bardziej od B.

⁸ Ma to ścisły związek z marginalistyczną teorią wartości.

⁹ <https://www.nbpportal.pl/sloownik/pozycje-sloownika/rozwoj-gospodarczy> (2.05.2017).

się objawiać bezpośrednim zmniejszeniem inwestycji. Możliwe jest również przeniesienie środków kapitałowych z obszarów, które nie są nastawione na działalność na rzecz przyszłych pokoleń bądź przyczyniają się do przekroczenia poziomu aktywności człowieka, który byłby możliwy do zaabsorbowania przez naturę, do tych obszarów, które pomagają ów poziom zwiększać albo utrudniają dojście do niego.

Takie zmniejszenie bądź przeniesienie środków z obszarów, które wybrali konsumenci, do obszarów kwalifikujących się jako zrównoważone może nastąpić albo wskutek błędu albo wskutek państwowych regulacji. Ingerencja państwa może dotyczyć zarówno nakazu przeniesienia środków kapitałowych w preferowane przez instytucje nakazujące obszary, jak i działania mającego przekonać właścicieli środków produkcji, że sami chcą zainwestować je tam, gdzie instytucja sobie życzy (na przykład poprzez system dotacji), albo wreszcie instytucja taka może przejąć w jakiś sposób wspomniane środki kapitałowe i je przenieść.

Wszelkie państwowe regulacje są przez ekonomistów z ASE traktowane co najmniej z nieufnością. W swych pracach austriaccy ekonomiści wykazywali nieskuteczność rządowych interwencji¹⁰ bądź niewspółmierne koszty, jakie za sobą pociągały. Część teoretyków ASE skupiła się nawet nie tyle na konkretnych interwencjach, ile – wychodząc z aksjomatu ludzkiego działania – na opisie ogólnej teorii interwencjonizmu, wykazując jego nieskuteczność¹¹. Wielu z nich powołuje się na klasyków ekonomii, którzy sami nie będąc przedstawicielami ASE, wysuwali podobne do nich wnioski¹². Większość argumentów ASE skupia się na tym, że interwencjoniści biorą pod uwagę skutki krótkofalowe i pomijają skutki długofalowe; skupiają się na tych aspektach interwencji, które są łatwo zauważalne gołym okiem, lecz pomijają skutki ukryte – organ dokonujący interwencji nigdy nie będzie miał doskonałej ani nawet wystarczającej informacji z zakresu podejmowanej przez siebie interwencji oraz jej skutków. Wiąże się to z teorią subiektywistycznej i niewerbalizowalnej wiedzy, której nie da się wprowadzić do komputera, a więc nawet nieskończona moc obliczeniowa nie może jej przetworzyć. Prowadzi to do nagromadzenia się błędów oraz większego ryzyka wystąpienia kolejnych błędów [Huerta

¹⁰ Przykładem jest praca Ludwiga von Misesa pt. *Socjalizm*, w której autor nie tylko odpiera filozoficzne i ekonomiczne argumenty socjalistów, ale również omawia ich flagowe, jak na tamte czasy (rok 1922), postulaty [Mises 2009].

¹¹ Ludwigo von Mises w swoim *opus magnum* poświęcił sporo miejsca, bo ponad 120 stron, na opis interwencjonizmu względem wyłożonych przez niego wcześniej w tym dziele teorii ekonomii prakseologicznej. Innym przykładem krytyki interwencjonizmu jako ogólnej idei może być książka hiszpańskiego ekonomisty Jesusa Huerta de Soto *Socjalizm, rachunek ekonomiczny i funkcja przedsiębiorcza*, w której co prawda autor wysuwa argumenty przeciw socjalizmowi, jednak jego definicja tego terminu bardziej odpowiada temu, co w Polsce rozumie się jako interwencjonizm [Mises 2011, s. 605-726; Huerta de Soto 2011, s. 4].

¹² Ilustracją tego faktu niech będzie postać francuskiego ekonomisty Frédéric Bastiat, do którego ekonomiści z ASE często się odwołują. Bastiat napisał wiele esejów krytykujących ideę interwencjonizmu. Najbardziej znane z jego prac to *Co widać i czego nie widać* oraz *Sofizmaty ekonomiczne*. Do dzieł Bastiat odwołuje się między innymi Henry Hazlitt w książce *Ekonomia w jednej lekcji* [Bastiat 2009, s. 11-58 i 177-443; Hazlitt 2012, s. 9-10, 159, 194].

de Soto 2011]. W następnej części pracy poruszony zostanie temat wprowadzania cech rozwoju zrównoważonego tak, by wystąpiła zgodność między nimi a metodologią ASE.

4. Rozwój zrównoważony w zgodzie z zaleceniami Austriackiej Szkoły Ekonomii

Istnieje inna niż przymusowo wprowadzane regulacje droga wprowadzenia w życie idei rozwoju zrównoważonego, tak by jej zalecenia były w pełni poprawne i efektywne z punktu widzenia ASE.

Stawiając w głównym punkcie swoich rozważań człowieka, austriaccy ekonomiści dochodzą do wniosku, że tylko i wyłącznie człowiek może decydować, co uzna za korzystne. Wobec tego rząd może ze swoimi regulacjami trafić w obszar uznawany przez wszystkie jednostki za korzystny, lecz nie musi. Jeśli to jednostka uzna, że zalecenia rozwoju zrównoważonego są dobre dla niej oraz dla podmiotów, o które ona się troszczy, to decyzje podjęte na rynku będzie należało uznać za najbardziej efektywne.

Promując ideę rozwoju zrównoważonego na gruncie społecznym, można zmienić oczekiwania konsumentów. Na nieskrępowanym rynku konsument jest ostatecznym suwerenem. Konsumenci, wybierając, którego przedsiębiorcę nagrodzą umożliwieniem mu osiągnięcia zysku, a którego nie, powstrzymując się od zakupów, decydują, który przedsiębiorca osiągnie sukces, a który porażkę [Murphy 2004]. Jeśli konsumenci zaczną promować tych przedsiębiorców i kapitalistów, którzy inwestują dostępne sobie środki w taki sposób, że gospodarka będzie bardziej zrównoważona, wtedy naturalne będzie poszukiwanie zysku właśnie w takich obszarach.

Pewnego rodzaju symbolem powszechnego wdrażania idei rozwoju zrównoważonego na bazie konsumenckich decyzji, a nie regulacji instytucjonalnych jest Społeczna Odpowiedzialność Biznesu (*Corporate Social Responsibility* – CSR), którą Komisja Europejska definiuje jako „the responsibility of enterprises for their impact on society”¹³. Termin ten obejmuje szerszy zakres działań firmy niż podejmowanie przyjaznych dla środowiska procesów produkcji, również między innymi podejmowanie działalności na rzecz społeczności lokalnej, tego typu działania można uznać za działanie na rzecz lepszego dostosowania stanu społecznego do technologicznego, co stanowi część definicji rozwoju zrównoważonego.

¹³ „Odpowiedzialność przedsiębiorstw za ich wpływ na społeczeństwo”. Chwilę później definiowana jest również owa odpowiedzialność jako „following the law” (podążanie za prawem, prowadzenie wyłącznie legalnej działalności) oraz „integrating social, environmental, ethical, consumer, and human rights concerns into their business strategy and operations” (włączanie spraw społecznych, środowiskowych, etycznych, dotyczących konsumentów oraz praw człowieka do ich strategii biznesowych oraz działalności), (tłum. własne), http://ec.europa.eu/growth/industry/corporate-social-responsibility_pl.

Chociaż regulacje według ASE są skazane na porażkę, bądź – w najlepszym razie – na nieefektywne osiągnięcie swoich celów, idea rozwoju zrównoważonego ma spore szanse na zaimplementowanie w rzeczywistości.

5. Podsumowanie

Rozwój zrównoważony to proces zmian prowadzących do wzrostu efektywności gospodarki, który spowolniony zostaje przez wzgląd na technologiczno-społeczne uwarunkowania rozpatrywane pod względem dostępnych naturalnych źródeł zasobów oraz możliwości biosfery absorpcji działalności człowieka, tak aby przyszłe pokolenia mogły realizować własne aspiracje rozwojowe.

Austriacka Szkoła Ekonomii, stawiając w centrum swojej uwagi człowieka, nie uznaje w rozwoju zrównoważonym interesu całego społeczeństwa, jednak bierze pod uwagę, że może on stanowić wspólny interes suwerennych jednostek. Pozostając sceptyczną względem interwencjonizmu państwowego, również w tym zakresie nie odrzuca możliwości wprowadzenia idei rozwoju zrównoważonego w życie bez czynnika instytucjonalnego.

Zarówno CSR, jak i wiele rodzajów działalności, w tym kampanii społecznych, niezależnie od tego, czy finansowane są przez rząd, prywatne firmy czy trzeci sektor, mogą przekonać konsumentów, że w ich osobistym interesie leży dobrobyt przyszłych pokoleń oraz dbanie o naturalne możliwości neutralizowania przez środowisko działalności człowieka. Gdy konsumenci zostaną do tego przekonani, zaczęną wybierać te firmy, które działają na rzecz rozwoju zrównoważonego, a wtedy ta idea zostanie zaimplementowana w pełni dobrowolnie, bez konieczności jakichkolwiek ingerencji rządów.

Literatura

- Bastiat F., 2009, *Dziela zebrane*, tom 1, Prohibita, Warszawa.
- Blaug M., 1995, *Metodologia ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Borys T., 2011, *Zrównoważony rozwój – jak rozpoznać ład zintegrowany*, Problemy Ekorozwoju, vol. 6, no. 2, s. 75-81.
- Hazlitt H., 2012, *Ekonomia w jednej lekcji*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa.
- Huerta de Soto J., 2011, *Socjalizm, rachunek ekonomiczny i funkcja przedsiębiorcza*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa.
- Menger C., 2013, *Zasady ekonomii*, Fijor Publishing, Warszawa.
- Mises L., 2009, *Socjalizm*, Arcana, Kraków.
- Mises L., 2011, *Ludzkie działanie*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa.
- Murphy R.P., 2004, *Mises i Rothbard o suwerenności konsumenta*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa.
- Rothbard M.N., 2005, *Prakseologia – metoda Austriackiej Szkoły Ekonomii*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa.

World Commission on Environment and Development, 1987, Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future.

Strony internetowe

Instytutu Edukacji Ekonomicznej im. Ludwiga von Misesa, <http://mises.pl/> (20.08.2017).

Komisja Europejska, <http://ec.europa.eu> (3.05.2017).

Polska strona UNESCO, <http://www.unesco.pl> (2.05.2017).

Portal Narodowego Banku Polskiego, <https://www.nbpportal.pl> (2.05.2017).

Słownik języka polskiego PWN, <http://sjp.pwn.pl> (30.04.2017).